

Selv om forskernes forslag til ændringer er få og ikke uddybet i særlig høj grad, er de væsentlige og burde danne udgangspunkt for såvel forskning som konkret ligestillingsarbejde. I denne sammenhæng savnes der en egentlig vurdering af det svenske ligestillingsarbejde. Analysen af underholdningsprogrammerne tyder ikke på nogen gennemslagskraft. Hvis det er tilfældet for hele SR, er det yderst nedslående, og det må få konsekvenser for det fremtidige ligestillingsarbejde.

Undersøgelsen af kvinders rolle i TV udkom i bogform sommeren 1982. Hverken dengang eller siden har den, så vidt vides, dannet grundlag for debat inden for medie/kvindeforskningen eller i en bredere offentlighed. Årsagen hertil kan være vanskelig at finde, men det kan skyldes, at initiativtagerne til undersøgelsen har ofret for lidt PR-arbejde på udgivelsen. Man kunne have forestillet sig, at Nordisk Ministerråd direkte eller gennem de enkelte landes ligestillingsråd havde foranlediget en diskussion af undersøgelsens resultater. En anden mulig årsag skal måske findes i en uforklarlig(?) uvilje mod at debattere resultaterne og de mulige konsekvenser af disse, såvel forskningsmæssigt som handlingsmæssigt.

I en tid, hvor kvindernes samfundsmæssige placering som tendens marginaliseres, og hvor kvindeforskningen vender blikket tilbage i et forsøg på at genetablere kvindens historie, må det være væsentligt, at man ikke taber den aktuelle situation af syne. Det gælder i høj grad også det konserverende kvindebillede, som medierne stadig væk formidler.

Harry Shein: Kulturindustrins negativa verkningar. Kbn. 1982. Nord.

Peter Duelund: Tilskuer eller deltager? Kbn. 1982. Nord. (Begge skrifter er udgivet af Nordisk Ministerråd, og forhandles af Schultz Boghandel. Prisen er henholdsvis 25 og 35 kr.)

Anmeldt af John Thobo-Carlson, lektor ved Institut for Litteraturvidenskab, Odense Universitet

"Nakna bröst, soldaters långa hår, The Beatles - spontana exempel på företeelser som för bara kort tid sedan många uppfattade som tecken på kulturlivets förfall. I dag är de klokare. I dag är vi alla klokare. Men är det helt säkert att vi, just i början av 1980-tallet, uppnått den definitiva klokheten? Hur stor är risken att det som i dag fördöms som skräpkultur i morgon vördas som elitkultur - och att de som dömer i dag förlöjligas i morgon?" Sådan spørger Harry Schein midt inde i sit lille debatoplæg til et seminar om massekulturindustriens virkninger som Nordisk Ministerråd afholdt i efteråret 1982. Bogen som er på 56 s. er den første i debatskriftserien Nordisk debat - Peter Duelunds bog er den næste - som Nordisk Kultursekretariat udgiver.

Citatet peger på den vurderingskrise, som forvaltere af forskellige kulturinstitutioner, inkl. den litterære og den kunstneriske, så stærkt føler. Harry Schein, som står omtalt som kulturdebattør og skaber af Svenska filminstituttet, har da også vanskeligt ved at se hvad forskerne kan gøre ved problemet "skräpkultur"/"elitkultur" på baggrund af den stadige kulturindustrielle påvirkning, andet end at foretage statistiske registreringer af folks kultur- og fritidskonsumtion, og så ellers overlade det til politikerne at håndtere den faktiske udvikling: "Frågan om de skador som vållas av kulturkommersialism bestäms antagligen varken av forskare eller av sunda förnuftet utan av praktiska och politiska hänsyntaganden" (s. 48).

HS har fået til opgave at definere de problemer, som aktualiseres af et Nordisk Råd-forslag, om at undersøge kulturindustriens påvirkning i de nordiske lande. Og det gør han så. Vi får definition på kommerciel, kulturindustri, negativ virkning etc., men et egentlig bud på hvad kultur er har jeg vanskeligt ved at finde. Det nærmeste han kommer er et referat af en S og VPK udtalelse om kulturindustriens

negative virkninger, heri hedder det: "Den kulturelle miljön utarmas och fördäras genom det kommersiellt intressanta men kulturellt nedbrytande utbudet... En miljöförstöring... Den kommersiella kulturindustrin tar struhtag på våra arbets- och vardagsliv... Alla livsviktiga behov av identitet, egenvärde och känsla att få behärska sin omvärld förtrampas och förtrycks av medvetandeindustrin... Den bestämmer inte bara vad och var de (du, ej vi) skall konsumera, utan också hur... Den skaffar sig kontroll över hela livsmönstret... De kommersiella krafterna hotar i dag yttrandefriheten... De stora transnationella koncernerna som, för att främja sin marknadsföring och sina profitintressen, söker stöpa människor i alla länder i samma form." (s. 29-30). Og det er der jo en hel del, der kan være enige i, men HS har helt klart ikke lyst til eller mulighed for at sandsynliggøre dette, ja han viser enda tydeligt ubehag ved at skulle give afkald på traditionelle forestillinger om, hvad der er god og professionel kunst og litteratur, idet han siger: "Är sålunda egen produktion av viss kultur - från amatörteater till egenhändigt författade dikter - verkligen och under alla omständigheter att föredra framför besök på professionella teatrar eller läsning av våra bästa författare? Bli amatörfilmare verkligen mera mottagliga för filmkonstens värden? (Erfarenheten tyder på motsatsen). Är det verkligen passiviserande att läsa en krävande bok - jämfört med att gå på et föreningsmöte? Är det verkligen sant att de som ser mest på TV läser minst? - och den sämsta litteraturen?" (s. 34).

Til belysning af disse forhold, om vilkårene for alternativer til massekulturindustrien har Peter Duelund skrevet en god lille introduktion. Bogen er bygget op af en række prisværdigt korte og klare afsnit om den samfundspolitiske baggrund for forståelsen af den kulturelle udvikling med vægten på de nordiske lande. Den kan i mange undervisningssammenhænge udmærket bruges som selvlæst introduktion til vanskelige ting som kulturbegrebet og usamtidighedsbegrebet - hvor der dog må suppleres med lidt diskussion af usamtidighedens i den enkeltes bevidsthed, normer, følelser o.lign. Men også størrelser som arbejde, fritid, familie, uddannelse og bomiljø behandles med inddragelse af en række af de førende teoretikere på områderne (Marx, Bloch, Krowoza, Mills, Holter, Benjamin). Alt i alt let læst og lødigt.

Først behandles det samfundsmæssige grundlag for en behandling af den kulturindustrielle produktion og den kulturelle konsumtion i det borgerlige samfund. Med

udgangspunkt i Habermas' synspunkter om herredømmefri kommunikation som forudsætning for den dannelsesproces, der har litteraturen og kunsten som de vigtigste redskaber, nærmer Duelund sig en forståelse af "den kulturelle konsensus som var forudsætningen for det borgerlige samfunds politiske konstituering. Kunsten udgjorde et formidlingsled mellem dagligdagens erfaringer og den politiske beslutningsproces i det nye statsapparat, som afløste de gamle feudale magtapparater." (s. 43).

Den feudale kunst "udspillede sig foran folket" i optrin o.lign. som repræsentation for feudal aura og autoritet. Den borgerlige dannelseskultur gav kunsten en anden social funktion, en mere ræsonnerende. Med Benjamin anfører Duelund, at vi i det sen-kapitalistiske samfund på det nærmeste er vendt tilbage til de feudale tiders repræsenterede kultur: "I nutidens massekommunikation er det ikke fyrstens riddérlige iscenesættelse eller kirkens ceremonier, der som i Benjamins beskrivelse udspiller sig foran den folkelige offentlighed, men diskussioner, høringer, ekspertpaneler, entertainments, ugeblade, seriefilm og andre forløb, der sender budskab fra en anden verden gennem medierne. Nutidsmennesket bliver ligesom den feudale bonde og håndværker udsat for en præsenteret kultur, et offentligt skuespil, som de ikke selv er en del af." (s.45). Og vejen er åben for den velkendte kulturvareproduktion og -konsumering. Duelund gennemgår derefter forskningens syn på kulturindustrien ved specielt Frankfurterskolen, men lægger selv vægt på de teorier, der anskuer de borgerlige massemedier mere optimistisk. Det er jo ret tankevækkende, at mens der for de klassiske frankfurterfolk som Horkheimer, Adorno, Marcuse o.a. efter et snævert, pessimistisk syn på den nye kulturindustri kun var den klassiske borgerlige kunst og/eller kunst-autonomi at gå i graven med, så var det dengang folk som Tretjakov, Benjamin, Brecht, Enzensberger og Negt & Kluge, der skulle bringe lyset videre i en ellers mørk tid.

På dette sted i bogen kunne man godt have ønsket sig en grundigere behandling af eksempelmateriale. Duelund har ganske vist et afsnit om den modsætningsfyldte kultur, men jeg synes det bliver ved en pointering af vigtigheden af at anskue "..udviklingen som et modsætningsforhold inden for systemet - inden for kapitalismen og kapitalforholdet og ikke som et modsætningsforhold mellem en kulturindustri og noget rent og ubesmittet, som ligger udenfor. Kulturindustrien skaber også sin modsætning - en ny livssammenhæng, som sætter sig op imod den kulturindustri

elle udviklingstendens" (s. 50-51). Duelund tager istedet for denne grundigere behandling fat på et andet vigtigt forhold, nemlig kunstens sociale funktion og spørgsmålet om den æstetiske formningsproces. Men han får ikke ryddet ordentligt op efter sig. Han nævner, at mens tidligere tider har fokuseret på realisme- og afspejlingsproblemet, mimesisforholdet i kunsten, så var det måske en idé at fokusere på selve den æstetiske formningsproces, for også at se på hvordan andre medier, f.eks. musik og film har haft held til at udnytte en større bevidsthed om dette i progressiv retning.

Men bogen ville have vundet ved at gennemarbejde det kulturoptimistiske synspunkt noget kraftigere. F.eks. ved at dokumentere over for d'herrer ministerrødder o.a., at optimismen dels skal henføres til et brud med formidlingen eller i hvert fald den højt prioriterede formidling af den borgerlige kulturarv: i skoler, højskoler, universiteter, museer, statslige støtteordninger o.lign. Et brud med det man i god borgerlig forstand har kaldt demokratisering af kunsten og kulturen, men som i praksis jo har været en imperialisering på bekostning af et reelt kulturelt demokrati. Og dels henføres til de dagligdags aktiviteter mennesker foretager sig, der hvor det kapitalistiske samfunds indre modsigelser kommer til udtryk. Optimismen må være knyttet til menneskers egen kreative aktivitet, der hvor konflikten mærkes - på ens egen krop.

Duelund bryder ikke med den præsenterede kulturform. Folk sidder stadig passivt foran mediet, "aflæser" det og oplyses, underholdes eller bekræftes - eller lukker, slukker og går.

Du kan afspejle eller forskyde, "MacGuff'e" (kunstgreb i filmprod.) eller lade være, skrive digte, digte om digte, lave blanke sider, skrive på skrå, ironisere, sige det modsatte af det du mener, lade det ubevidste eller 'forbudte' tale gennem det velkendte og 'tilladte', konstruere fader- og modermord, elske det ellers umulige, du kan være så materialebevidst og kunstgrebbevidst du være kan, eller lade være og lade alting strømme - recipienten står uforpligtet over for produktet! Den bevidsthedsændrende effekt er formodentlig lille og i hvert fald forbeholdt meget, meget få. Den præsenterede kultur har ingen overskridende socialfunktion. Og dens institutionelle tendens til værk- og varekonstitution er helt klart heller ikke uden skyld i dette. Den æstetiske formningsproces - hvori muligheden for overskridende

socialfunktion ligger - skal for at opnå den funktion på forpligtende vis aktivt udføres af den enkelte alene eller sammen med andre.

Duelund kalder sin bog Tilskuer eller deltager?, men det bliver ikke helt klart om man af disse to onder skal vælge det ene, eller om man skal formulere et helt nyt progressivt alternativ. Tilskuerrollen er der ingen grund til at ofre mange ord på, men deltagerrollen er jo lusket, for hvad deltager man i? Deltager du på systemets præmisser, tager du din del af slæbet, meningsudveksler du, er du partner, er du 'solidarisk', eller handler du ud fra en analyse af situationen, dine egne lyster og behov og dine egne og dine ligestillede erfaringer? "Der eksisterer ikke én, men mange kulturer med udgangspunkt i socialt differentierede og lokalt betingede erfaringsammenhænge" (s. 94) skriver Duelund i forbindelse med omtalen af franskmænd August Girards bog "Kulturpolitik - Teori og Praksis" (1973). Den offentlige kulturpolitik må tage udgangspunkt i denne situation, tillade et kulturelt demokrati, hvor det er befolkningens egne behov og erfaringer der kommer til udtryk. Mennesker kan ikke "rangeres" rundt mellem kulturerne ved blot "at træde over tærsklen til et teater eller et museum" (s. 94).

Til slut siger Duelund (s. 98), at ideen om det kulturelle demokrati ikke skal udelukke en demokratisering af kulturen; men lugter det ikke langt væk af Nordisk Råd, sådan på den ene side og på den anden side? Så langt tilbage jeg kan huske har ideen om demokratiseringen af kulturen betydet en blokering for reelt kulturelt demokrati. Så hvis det er det der er meningen med at deltage, så synes jeg at man skulle lade være - og istedet begynde der hvor man står.